

Hatalmi szublimáció – „Überfrosch”

Minden fiktív és valós cselekmény valamilyen apóriamanifesztáció, illetve ennek lényeges és megkülönböztető cselekményének ellentéte, ami a szubjektív tudat stabil akaratát viszi előre olyan útszakaszon, mely kénytelen a szubjektum mély hatalmát felébreszteni és aktivizálni bizonyos helyzetekben, ahol az emberi küzdelem és annak hogyanja illetve miértje valósul meg, ha kell, szimbolikus metasztázis fiktív, illetve konkrét objektív képében.

A hatalom maga egy fiktív cselekmény, mely az egyén pszichéjének képzeletbeli, szituációs modellnek megfelelő kollektív tudatalatti vágya, melynek megerősödésével olyan tettek nyilvánulnak meg, ami a komplett társadalom viszonyrendszerét is megváltoztathatja, illetve ennek a kapcsolatnak lényeges változását alakíthatja át olyan sajátos nyomatékká, mely a lélek metamorfózisának egyik csoportos szubjektumát képes tükrözni. Ezen kép és alakrendszer cselekményének hatalmi képét a béka-metamorfózisok egyik alapkonstrukciója képezi mint a hatalmi vágy azonossági megfelelője – béka-projekció mindig, minden téren, mindenképpen, most is.

A béka irodalmi illetve mitológiai világát taglalva, elragadó szegmenseinek funkcióját alkalmazva, a tanítási módszerekben olyan áttűnéseket lehet felfedezni a gyerek tudatalatti világában, mely segítségével ráismerhetünk fejlődési állomásainak bizonyos szakaszaira. A béka irodalmi szerepe olyan próbatételeken vezeti át a gyereket, amit ő maga is megél fejlődésének részzszakaszaiban. Mint ahogy azt Végh Balázs Béla is megerősíti: „a gyermekolvasó játékvilágához hasonlóan a mesevilág is átélt valóság, olyan egyéni élmény, amelyben mesehallgatás vagy meseolvasás közben van része a befogadónak.”¹ Ezek a meglátások olyan járatlan utat nyitottak az elmének, melyek egyik, talán legjáratlanabb és még mindig csak kószolható részfunkcióként szolgáló halmaza a béka mint hatalmi szimbólum diszkurzusa. Ezen kutatás átmeneti szakasza maga a béka-mitológia és az irodalmi szövegek meglátásainak szubsztanciája, melyek elolvasása a hetedhét országon túl való vándorlás segítő alanyaiként szolgáltak.

¹ Végh Balázs Béla: Népmesei motívumok a gyermeklírában, IN Lipóczi Sarolta asz. (2011): *Gyermekkönyvek vonzásában*, Budapest: Pont Kiadó, 31.o.

Archetipus-világ mint hatalmi kiindulópont.

„Minden mikrokozmosznak, minden lakott területnek van egy »Középpontja«, amely kiemelten szent hely.”² „A »Középpontban« nyilvánul meg a szentség a maga teljességében. (...) A mitikus földrajzban a szent tér a leginkább valóságos tér. (...) Az Ég, Föld, Pokol (...) metszéspontja a »Középpontban« található. A rétegek ezen a ponton »megszakadnak«, s ezáltal lehetséges lesz a közlekedés közöttük.”³ A béka-metamorfózisok tömkelege is az, amit E. Mirceától idézett részletszelet is említ: vannak történetek, melyben a pokol nyilvánul meg, van, hol az ég, s van ahol a föld kerül a szöveg képi történetébe. Mégis mindhárom hely egy helyen találkozik (vagy válik ketté), ez pedig a béka korpuszának helye, a „Középpont”.

A „Középpont” elméletéhez ragaszkodva olyan béka egyedeket lehet feltárni az irodalom sokszínű polcain, melyek konkrétan és nagyon határozottan azokat a béka szerepköröket tudják létükkel vállalni, melyek a két eltérő tulajdonság – jó és rossz alanyi viszonyok – egybeforrt állapotát képesek elviselni. E szerepkörhöz egyik teljes mértékben megfelelő béka-archetípusok Böszörményi Gyula: *Gergő és a bűbájketrec* című regényében szereplő álomvarangyok. Már az eredetük is egy olyan típust képvisel, mely a múlt, a mítosz és a vallások gyökere, ami a „Középpont” felé vezeti őket. Böszörményi regényében jelen van a Világfa, mely a „Középpont” kiinduló pontja, ami átjáratot képez és kapcsolatot táplál jó és rossz közötti viszonyok egy és külön állapotával. Ezt E. Mircea is állítja: „a Középpont legelterjedtebb szimbólumváltozata a Világfa, amely a Mindenség középpontjában áll”.⁴ Ebben a Középpontban élnek az álomvarangyok, akik a gonosz én képviselői. Azért járnak a valóságba, hogy egy ismeretlen főgonosz kéréseinek tegyenek eleget. Ennek kiindulópontja a piros autó elrablása majd Gergő autóbalesete, amit szintén ők okoznak. Mérhetetlenül nevetlen és pimasz, de ugyanakkor gyermeteg és meggondolatlan tulajdonságok viselői, akik nem önszántukból teszik ezt, az ösztön-énjük – a főgonosz személyiségében – irányítja elméjüket, így a hatalom már-már a hatalmak fölött egészíti ki szerepkörét. Az álomvarangyok fáknak lombjait is összetépik fészek építésének céljából: „az álomvarangyok felmásztak a három legközelebbi nyírfára, s tépkedni kezdték a zsenge hajtásokat, hogy azokból fészket építsenek maguknak.”⁵ A fát mint Középpont ágait és lobjait tépkedik szét,

² Mircea Eliade (1997): *Képek és jelképek*, Budapest: Európa Könyvkiadó 49.o.

³ Uo. 50.o.

⁴ Mircea Eliade (1997): *Képek és jelképek*, Budapest: Európa Könyvkiadó 55.o.

⁵ Böszörményi Gyula (2003): *Gergő és a bűbájketrec*, Budapest: Magyar Könyvklub, 355.o.

teszik tönkre ugyanúgy, mint ahogy Hunort és Magort támadják, akik szintén mélyközéppontunk szimbólumaiként képviseltetik magukat.

Nagy Lajos: A béka című elbeszélésében más szempontból ruházza rá a békára a kettősséget mint hatalmi viszonyt. A jó és rossz nem már egy tulajdonság egyede, hanem a sors példájának Középpontja. Különös tehetséggel rendelkező példányok képviselőiről beszélve konkrétan elmondja, hogy akármennyire jó az ugrálás, és bármennyire az élet örömének imágója, csakis a boldogságot lehet vele tükrözni még akkor is, ha negatív érzelmek rügyeznek bennünk. „A béka (...) ugrál. (...) mégpedig zeneszóra, mert a többiek (...) örülden kuruttyolnak, brekegnek és pupúznak.”⁶ A szövegben az az állítás is jelen van, hogy az ugrálás kizárólag örömmozdulat kifejezése, mely már a negatív vélemény sugárzásának kezdő fázisa: „kénytelen ugrálni még akkor is, ha rossz kedve van”.⁷ Így sodor bennünket az a hasonlat elé, melyben a szegény ember sorsával hozza párhuzamba, mert ebihalként olyan rongyosnak tűnik, mint egy szegény sorsú ember: „a feje mögött kétoldalt kis cafatok lógnak le, ezek a kopoltyúi s ezekkel lélegzik. Ez nagy előnye a békának a szegény emberrel szemben, akiről mostanában szintén cafatok lógnak le.”⁸ Ezen esetben a béka a sors példázatainak is központi tere, akiben a jó és rossz sors egyben illetve külön meg tud valósulni: ha rossz a kedve, mégis ugrál, illetve ha rongyos is, ezt előnynek használja. Ezáltal a kettőség által kapja Középponti szerepét mint szimbólumot, ezzel tovább nyitva egy megkezdett szimbólumváltozat felvetését, a hatalmat mint Középponti szerepet, hisz a érzelmein alakkonstrukciója gyakorol hatalmat.

A béka „számos esetben kapcsolatban áll (...) az alvilággal, dögvésszel, betegséggel, halállal.”⁹ Számos mítosz nem csak a halállal kapcsolja össze jelenlétét és idézi elő vele a hiedelmek tömkelegének néhány példáját, de a démoni lény minőségét is ráruházza mint a boszorkányság illetékesét. Hogy kapcsolatot illetve párhuzamot tudjuk vonni a mítoszbeli békák hiedelemvilágával és az irodalom jellemző békaszögleteivel, talán E. Mircea véleményét érdemes követni, aki szerint „ha megakarunk magyarázni, vagy jobban megakarunk érteni bizonyos (...) szimbólumokat, nem kell mást tennünk, mint, hogy megkeressük „modelljüket” az Ószövetségben.”¹⁰ S mivel az Ószövetség bizonyos

⁶ Nagy Lajos: A béka

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Polgár Ernő (2005): *A kultúrák eredete és ősképei*, bevezetés a mítoszok és a szimbólumok világába, 3BT

Kiadó, 2012.05.04. <http://mek.oszk.hu/08500/08543/08543.htm#2>

¹⁰ Mircea Eliade (1997): *Képek és jelképek*, Budapest: Európa Könyvkiadó 202.o.

békarejtmeket takar el magában, valóban legjobb e szemszögből kimozdítani azokat a szövegmintákat, melyekben a béka démoni tekintete tölti ki az irodalom képmozzaikját.

A Biblia Ószövetségében olyan csapások érik Egyiptomot, melyek között a békainvázio is jelen van. Isten mérhetetlen büntetésként szánta őket az egyiptomi népnek, szavainak pedig Mózes volt a közvetítője: „bocsásd el népemet, hogy áldozzék nekem. Ha nem bocsátod el őket, íme, békával sújtom földedet. Hemzsegni fog a folyó a békáktól, s feljönnek s bemennek a házába, hálószerzőbe s ágyba, szolgálók házába s néped közé, sütőkemencéidbe és élelmed készleteibe”¹¹. A szöveg minden olyan területet összefoglal, melyben a béka nem csak aznap jelent meg, hanem az irodalomban is, nap mint nap. Bizonyos dögvész indult el azon a napon Isten tetteiből mint hatalmi szubjektum kiindulópontjából, s mely által a békák is bizonyos hatalmat gyakoroltak Egyiptom fölött. Az, hogy valójában a dögvész és a rothadás szimbólumaként foglalt helyet a Bibliában, nem csak a terjedésével bizonyítható, hanem a Bibliában való konkrét megfogalmazással is: „bűdös lett tőlük az egész ország”.¹² Ezt az állapotot lehet megtalálni Csáth Géza A béka című novellájában is. A két békaszerep között teljes mértékű párhuzam van. Mindkét mozaik hasonló képkocka részt tölt be: míg a Bibliában a békáktól bűdös lett az egész ország, az említett novellában a béka „teste halotti bűzt terjesztett.”¹³ Továbbá, ha szemügyre vesszük a Bibliában megjelenő békák rohamos terjedését és undorkeltését, valamint pusztítását, és párhuzamot vonunk azzal a hiedelemmítosszal, melyben a békák a halál előjelei, továbbá hozzákapsoljuk a Csáth-novella belsőségének hiedelmét - miszerint „amely házban ilyen szörös béka éjjel megjelenik, ott hamarosan meghal valaki,”¹⁴ - azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a béka-archetípusok egyik konkrét és lényeges metamorfózisa elsősorban a halállal kapcsolható össze, mely a „metasztázis szóródási helye.”¹⁵ Ez a bizonyos szóródás más-más metasztázisban folyik le, más-más ingert keltve a szubjektumok tudattalanjában – a Bibliában a szóródás a szó szoros értelmében válik valóra azzal, hogy a békák a vízből elindultak a szárazföld felé, mind több és több lett belőlük, mind több és több terjedt, szóródott szét; a már említett novellában nem maga a béka szóródik, csak az inger amit a

¹¹ *Képes Biblia* (1969): Szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak, Szabadka: Egyházmegyei Hivatal, 112.o.

¹² *Képes Biblia* (1969): Szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak, Szabadka: Egyházmegyei Hivatal, 112.o.

¹³ Csáth Géza: A béka *IN* Csáth Géza (2000): *Lidércálmok*, Szeged: Lazi Bt. Kiadása, 41.o.

¹⁴ Uo. 41.o.

¹⁵ Jean Baudrillard: *A rossz transzparenciája (részletek), az orgia után in* Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 89.o.

közelében lévő szubjektumban keltett: a gyűlölet, mely hirtelen indul szóródásnak, és a gyűlölet metasztázisának szóródásává vált. Mindkét béka prototípusnak egy végzete van: a halál, mely maga a cél is a párhuzamos szituációkban.

Csáth Géza említett novellájában megjelenő békának egy bizonyos képjelene is fontossá válik olyankor, amikor a halál, illetve más negatív dolog kutatásmotívumaként olvassuk el a *A békát*. Ez a béka egy teknő alól bukkant föl azaz egy olyan helyről, amiben vizet szoktak tartani. Ez a teknő azt a bizonyos hiányt pótolta, amit a kút hiánya alkotott meg azzal, hogy nem volt, illetve azzal, hogy ott kellett volna lennie mint múltnak, mint az út elhagyott szakaszának része. S mint ahogy ez a teknő ott volt, a pótlás annyit megtett, hogy érzékeltesse a novella princípiumát alvilági uralmáról, mint ahogyan azt a kút mélysége és a mítoszbeli helyi szerepe elvárja tőle, hisz a béka szimbólumállatként „kapcsolatban áll (...) az alvilággal”.¹⁶ Ugyanez az alvilági mítoszszerep képviselői Böszörményi Gyula Gergő és a *bűbájketrec* című regényben szereplő álomvarangyok, akik – némi mágikus erővel rendelkezve – átjárhatóvá érezhetik e világot a múlt Világfájával. Ők maguk a transzcendens kapocs a két világ, múlt és jelen között, azaz az alvilág és e világ között. A Biblia békák csapásainál maradvány és hozzákapcsolva őket az álomvarangy féle alvilági és evilági kapcsolathoz, újra csak egy tiszta párhuzamot lehet húzni közöttük, hisz a Biblia békátömkelege is a vízből indul a szóródásnak s ugyanoda tér vissza, elvégezve küldetését.

Ami még inkább a Böszörményi-regényre vonatkozó jellemkört bizonyítja egy teljesen, eddig nem említett béka-metamorfózis, melynek annyi kapcsolata van eddigi archetípusokkal, hogy utóbbiak és a hamarosan ismertetett kételtűnek is bizony sok kapcsolata van a halállal és annak szimbólumával, mégis egy teljesen más, eddig nem igazán említett női princípium lép mozaikkockákba, ez pedig a boszorkány, mint mágikus szereplő és annak különös társas lelke, a béka mint a famulus testi megvalósítása. A famulus az ördögtől kapott állat, mely szolgálja az illető mindennapjait, hűséges társaként tekint rá. Ez egy gonosz lélek, mely valamilyen állati bőrbe bújlik, s ezáltal szolgálja híven azt a társát, melyet a démonok intéztek neki. A Világfa Gyökérszintjén élő boszorkányok „bokája körül ott sündörgött egy-egy macska, patkány, kígyó, béka, vagy méteresre nőtt, hullámtestű százlábú, kinek milyen állatszelleme jutott.”¹⁷ A famulusok szolgálásának erős odaadását mindenképp az bizonyítja, hogy folyton résen vannak és figyelmeztetik gazdájukat a körülöttük settenkedő veszélyekről, amit a boszorkányok – különböző okok miatt –

¹⁶ Polgár Ernő: *A kultúrák eredete és ősképei*: 2012.04.22. <http://mek.oszk.hu/08500/08543/08543.htm#2>

¹⁷ Böszörményi Gyula (2003): *Gergő és a bűbájketrec*, Budapest: Magyar Könyvklub, 144.o.

képtelenek észrevenni, néha pedig képtelenek elhinni, hogy igazán figyelmeztető az a brekegés: „egyikük békája ugyan hangos, izgatott kvartyogásba kezdett, gazdája azonban belerúgott, csendre intve famulusát.”¹⁸ A boszorkányok famulusa nem más, mint a mágia egyik legerősebb hatalmának birtoklása, egy olyan mágiának, mely szoros kapcsolatot táplál az ördöggel és más démoni képviselőkkel. Ennek bizonyítéka a mítoszok hiedelemvilága, amik tanulmányában valóban megjelenik az a tény, hogy a békák a mágia részesei voltak más-más kor idejének pillanataiban: „a béka (...) jellegzetes állata volt a középkori mágiának és boszorkányságának. A néphit szerint a varangy megfogása bibircsókot okoz.”¹⁹ Ha már a boszorkányok famulusa a béka, s ha már az ördögtől kapott szolgál ez a béka-famulus, akkor ez ő az ördög famulusa is. Tehát a béka jelen esetben ugyanolyan összekötő kapocs a Gyökérszint és az alvilág között, mint az álomvarangyok a mi világunk és a Világfa között. Mindesetre mindkét békafaj az alvilág küldötte negatív pontja, mely megvalósítja azokat a mítoszbeli archetípusmintákat, melyeket az emberi tudattalan és maga a mítosz alkotott, varázsolt létté évekkel ezelőtt, s amit a posztmodern kor – és annak előzményei – irodalmi kódokká tett. Ennek nyomatékos alátámasztása további béka-szubsztanciák felfedezését igényli, mely egyelőre maga a hatalom.

Hatalmi szublimáció –konkrétan

Ahhoz, hogy érthetővé váljék a béka-metamorfózis a hatalommal mint fogalommal, illetve mint egy elvont fogalom konstellációja, alapul kell venni az eddig taglalt észlelések összefoglalását melyek kiinduló helyzetet adnak a hatalmi viszonyok diszkurzusában. Faucault tanácsával élve kezdetnek jó, ha a hatalom különféle formáival szemben megnyilvánuló ellenállás formáit vesszük kiindulópontnak.”²⁰ Ha megragadjuk Faucault egyik hatalom hasonlatát – „hogyan meglássuk, mit ért társadalmunk az épelméjűségen, talán azt kellene megvizsgálnunk, mi történik az örület területén”²¹ – legegyszerűbb és legtisztább magyarázatot Tolnai Ottó *Peinture matephisque* 13 novellája tud adni mely létezésével nem csak a hatalom háttéréből juthatunk be a hatalom működésébe, hanem a hatalmi ellenállás

¹⁸ Uo. 145.o.

¹⁹ A béka mint szimbólum: 2012.02.05.: <http://gaudila.nolblog.hu/archives/2006/01/14/51813/>

²⁰ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 398.o.

²¹ Uo. 398.o.

látószögéből is, mely által könnyebben megérthető ezen belüli viszonyállapot. „A hatalmi viszonyok jelentésének megértéséhez pedig talán az ellenállás formáit kellene feltárnunk (...) amelyek ezeket a viszonyokat igyekeznek megbontani.”²² A *Peinture metaphisique* 13 novella a hatalmi viszonyok rendezett háttérként mutatkozó káoszát mutatja be egy béka-szubjektum által, mely pontos megfelelője az épelméjűség és örület terének helyzetében: „Odakötötték az ágyhoz. Kis feleségem mintha megőrült volna.”²³ Ezen örület hátterének egyik funkciója a szubjektum hatalma, ami a pontos épelméjűséget tükrözi, s minek hiányával az örület megszűnik: „Az operáció elkerülhetetlen. (...) Ki kell nyitni a koponyáját. Minden fehér volt. (...) Az orvos felém nyújtotta nagy, gumikesztyűs kezét. Tenyerébe beámultam. Egy béka volt a tenyerében. Béka. (...) Varangy. (...) A feleségemet egy hónappal aztán haza is engedték. (...) Ismét olyan csodálatos volt, mint azelőtt.”²⁴ Ezen esetben a béka maga a hatalom. „A hatalomnak ez a formája (...) kategorizálja az egyént, megjelöli saját individualitásával, hozzáragasztja saját identitásához (...), amelyet az egyénnek fel kell ismernie és el kell fogadnia, és amit őbenne másoknak fel kell ismerniük és el kell fogadniuk.”²⁵ Ezen hatalom birtokosa maga a béka, aki – ezek szerint – nem csak a női szereplőn gyakorolja hatalmát, ezzel hatalmaskodik mások fölött (a novella férfi princípiumán, az orvosokon) is. Hatalomszerepet vállalva a béka – és ezzel maga a hatalom is – „a hatalomnak olyan formája (...), amely egyénekből szubjektumokat hoz létre.”²⁶ Ebben a kontextusban a szubjektum egy teljesen más értelmet kap, az eddigi jelentések egyik kívülálló kontextusaként foglal állást: „az egyén irányításon és függőségen keresztül másnak van alávetve.”²⁷ Ez az alárendeltség felel meg a béka hatalmának és hatalmaskodásának jelen szituációjára, és a novella női szereplője felel meg a hatalom alá rendelt szubjektumi alávetésnek. Ez az a „hatalmi forma, mely az egyént valaminek alárendeli.” Jelen esetben az örület alá rendeli. Így a béka teljes énjével a hatalom, az egyén pedig maga a hatalom és az örület mint alárendeltség mélységébe van süllyesztve. A béka, tehát, egy olyan ember feletti hatalmat gyakorol, mely nem csak a szöveg konkrét értelmében kap felső hatalmi

²² Uo. 398.o.

²³ Tolnai Ottó: *Peinture metaphisique 13* in Tolnai Ottó (1987): *Prózák könyve*, Újvidék: Forum Kiadó

²⁴ Uo.

²⁵ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 399.o.

²⁶ Uo. 399.o.

²⁷ Uo. 399.o.

helyzetképet („fürdés közben fölhúzódt az orrsövényen és békaikra, és a koponyaüregben szépen kifejlődött”) – nem csak szó szerinti gondolkodásment befolyásolója az embernek, ő maga képezi az ember feletti erőt. Jelen esetben ő az „übermensch” elmélet konformitása. Az agykoponyában való kifejtett állapota azt hirdeti, mint Zarathustra: „Az embert fölülmúló embert tanítom néktek. Olyasvalami ez az ember, amin felül kell kerekedni. (...) Minden eddigi lény alkotott valamit önmagán túlmutatót: épp ti volnátok apálya ennek a dagálynak, és inkább visszatérnétek az állathoz, semhogy felülkerekedjete az emberen?”²⁸ Azzal, hogy a novella női szereplője szenved, csupán az emberi psziché szenvedését tükrözi és annak alávetését a múltnak, azaz az állatiasságnak. Ez a pszichogén folyamat kezdetleges fázisa a novellatöredéknek, melyben a béka – mint a víz szimbóluma – mint eddig említett embert fölülmúló embert hirdető szubjektum hatalma alá véteti a női princípium által szimbolizált emberiséget: „mocskos folyam az ember. Tenger legyen, aki magába akarja fogadni ezt a mocskos folyamat, és nem akar bepiszkolódni. Íme, én az embert fölülmúló embert tanítom néktek: ő az a tenger, őbenne bukkhat majd alá a hatalmas megvetések.”²⁹

Ezt a hatalmi álláspontot kívánja megszerezni magának az a béka-prototípus, aki La Fontaine fabulájában képviseli a közszerepet „közvetlen küzdelem”³⁰ által. „Egy ökröt lát a béka”³¹ – ezen álláspontban a béka nem a legfőbb ellenségével veszi fel a küzdelmet (hisz fő ellenségről szó sincs a fabulában, csak egy hétköznapi ökréről). A pillanatnyi, legközelebbi ellenségét próbálja felülmúlni, amivel azt az álláspontot képviseli mely által bizonyított, hogy nem a „legfőbb ellenséget, hanem a közvetlen ellenséget keresi.”³² Majd a küzdelem megkezdje hatalmi gyakorlását: „s szép nagy testét irigyen csodálja. S ő, ki csak kicsi, egy tyúktojásnyi ép, jól felfuvalkodik, dagad, feszül a hája, hogy oly ökörnyi nagy legyen.”³³ –

²⁸ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 18.o.

²⁹ Uo. 19.o.

³⁰ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 398.o.

³¹ Jean de la Fontaine: *A felfuvalkodott béka* in Radnóti Miklós összes versei és fordításai (1994), Budapest: Szépirodalmi Kiadó

³² Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 399.o.

³³ Jean de la Fontaine: *A felfuvalkodott béka* in Radnóti Miklós összes versei és fordításai (1994), Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 329.o.

„Ezek anarchista küzdelmek.”³⁴ Ez által indul meg a hatalmi viszony növekedése és az érte való küzdelem, mely nem mindig jó végkimenetelű: „s a pöttömtestű féreg addig dagad, míg szétreped.”³⁵ Ezáltal egy olyan küzdelemtípusnak lett vége, amivel az egyén és a hatalom egyben szűnt meg: „küzdelem (...) az ellen, ami az egyént önmagához köti, és ezáltal másoknak alárendeli.”³⁶

Az e fajta hatalom lényeges kontextusa maga az a cselekmény, mely társadalmi rétegek igen gyakran előfordult jelenségeit határozzák meg többféle szubjektumformában. Ez által a béka ismertetett metamorfózisai olyan átjáratot képesek képviselni, mely elvezet a Nietzsche által megformált „übermensch”³⁷ szubjektuma felé: „kötél az ember, kötél az állat és az embert fölülmúló ember között – szakadék felett feszülő kötél.”³⁸ Az említett irodalmi kategóriák egy-egy képviselőként szolgáló béka-prototípusok azokat a hatalmi viszonyokat szólaltatták meg szöveg formájában, melyek a hatalom általános szerkezetét vallják: „az uralom, a domináció valójában a hatalom általános szerkezete, melynek elágazásai és következményei gyakran a társadalom legmélyebb, legbelsőbb szöveteibe is lehatolnak.”³⁹ Ebből következően azokat az álláspontokat foglalja el, amit nem csak hatalmi viszonyként lehet determinált tényezőnek tekinteni, mélységes tipológiai közcselekményt kap hatalmának konklúziója, mely emberi tanulságnak felel meg.

³⁴ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 398.o.

³⁵ Jean de la Fontaine: *A felfuvalkodott béka* in Radnóti Miklós összes versei és fordításai (1994), Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 329.o.

³⁶ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 398.o.

³⁷ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó

³⁸ Uo.20.o.

³⁹ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 398.o.409.o.

Lelkipásztor mint a hatalmi stílus

A kutatás folyamatában sor került arra a magyarázatra, hogy a béka mint mítoszbeli lény „tanító apostol.”⁴⁰ Ha ehhez az állításhoz most egy újabb eseményt kapcsolunk, mely magyarázata és megfogalmazása Faucault-tól származik, aki határozottan állítja, hogy „a lelkipásztor a hatalomnak egy nagyon speciális formáját jelöli,” akkor érdemes figyelmet fordítani ezen esemény apró mozzanataira és mindenképpen érdemes ebből a szempontból is felkutatni néhány békairodalmi területet és összekötni e két teljesen – és végül mégsem – összeillő részeket.

Andersen A béka meséjében főszubjektumként szereplő kételtű zöld egy olyan útra indul, aminek vége nem a visszatérés, hanem a kiteljesedés nagymértékű foka: „sivított mellette a szél, félelmetes volt a repülés, de repült! (...) Felitta a napsugár.”⁴¹ Ugyanez az út vár az emberre is, halála teljes beteljesülése során, hisz a kabarok szerint „vannak olyan történetek, melyekben a fogadalmát nem teljesítő ember halála után csak úgy juthat be a mennyországba, ha előbb ennek a megvetett állatnak az alakjában beváltotta az ígérését.”⁴² Faucault ezen szimbólumot továbbmagyarázta azzal, hogy a lelkipásztor funkciót párosította magával a hatalommal és az üdvözüléssel is: „a hatalomnak olyan formája ez, amelynek végső célja, hogy biztosítsa az egyéni üdvözülést a túlvilágon.”⁴³ Andersen békája e szempontból képi formában kerül mások fölé, azaz hatalomra – „a magasba repült.” Egy olyan béka-metamorfózis egyedi alakja ő, ki egyedül bolyong és a felsőbb fokú életre, hatalomra vágyik, amit bátran lehet egy felsőbb fokú lelki felemelkedésnek és érvényesülésnek is címkézni: „Ó, de szép az élet! De szép elhagyni a sötét kutat, csalánerdőben pihenni, forró porban vándorolni, virágos árokparton elmélkedni! De csak tovább, tovább! (...) No de feljebb kell kerülnöm. (...) El kell jutnom oda!”⁴⁴ Ezzel vállalja

⁴⁰ Hans Biedermann (1996): *Szimbólumlexikon*, Budapest: Corvina Kiadó

⁴¹ H. C. Andersen: *A béka in A viláirodalom klasszikusai*, Andersen (1959): Mesék és történetek, Budapest: Európai Kiadó, 572. o.

⁴² A mitikus béka – a reinkarnációs jelkép, 2012.03.19.: http://www.temesvarigabi.eoldal.hu/cikkek/mitologia---allatok-a-mitologiaban/a-mitikus-beka---a-reinkarnacios-jelkep_-a-kabarok-egyik-szent-allata.html

⁴³ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 400.o.

⁴⁴ H. C. Andersen: *A béka in A viláirodalom klasszikusai*, Andersen (1959): Mesék és történetek, Budapest: Európai Kiadó, 572. o.

magányt és pszichéjének további fejlődése után mutat érdeklődést, mely csakis az übermensch felé vezető cél: „ti mai magányosok, ti kiváltak, nép lészen belőletek egykoron: akik magatok választották ki magatokat, belőletek támad egykoron a kiválasztottak népe – abból pedig az embert fölülmúló ember.”⁴⁵

Mégis, ezen állítmánykapcsolatok legfőbb és legpontosabb békaprototípusai a békakirály jellegű zöldek, mert a „lelkipásztori hatalom nem egyszerűen olyan hatalmi forma, amelyik parancsol.”⁴⁶ A Békakirály mesének békapéldánya sem parancsol első ízben. Ő a megmentő, aki feláldozza pillanatát a királykisasszonynak: „Mit búslakodol, szép királykisasszony? Olyan keservesen zokogsz, a köszikla is meglágyulna tőle!”⁴⁷ Ez a központi esemény azt a Faucault-féle elméletet tanúsítja, hogy a lelkipásztor „feláldozza magát a nyáj életéért.”⁴⁸ Ezen elmélet szerint a Békakirály fikciója „különbözik a királyi hatalomtól, amely alattvalóitól követel áldozatot, hogy a trónt megmentse.”⁴⁹ Mégis, ha tovább olvassuk a Békakirály sorait, hamar csalódunk a lelkipásztor tökéletességében, mert ez a békakirály nem csak lelkipásztor, királyi mivolta mellett is keményen kiáll, és határozottan képviseli: „Mit adnál nekem, ha visszahozom a játékokat? (...) Ültess asztalodhoz, etess tányérodból, itass poharadból, altass az ágyadban.”⁵⁰ Ezen szerepkörrel a béka olyan kettőséget szabályoz és képvisel, mellyel természettudományi mivoltát is bizonyítani tudja mint kételtű állat. Mindezen eddig megemlített tulajdonságok még nem tesznek eleget egy igazi lelkipásztori eljárásnak – „a hatalomnak olyan formájáról van szó, amely nem csupán az egész közösséggel törődik, hanem minden egyes egyénnel külön-külön, egész élete során.”⁵¹ A jelenleg mondatban forgó lelkipásztor-eseményben a béka egy kételtű

⁴⁵ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólt Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 97.o.

⁴⁶ Uo. 400.o.

⁴⁷ Grimm testvérek: *A békakirály IN Meseország kapuja*, válogatta Bodrits István (1966), Újvidék, Forum Könyvkiadó

⁴⁸ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 400.o.

⁴⁹ Uo. 400.o.

⁵⁰ Grimm testvérek: *A békakirály in Meseország kapuja*, válogatta Bodrits István (1966), Újvidék, Forum Könyvkiadó

⁵¹ Michael Faucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 400.o.

szerepkört játszó hatalmi szubjektum, kinek először lelkipásztori funkciója, majd királyi funkciója nyilvánul meg.

Metalepszis-hatalomban...

Az irodalom tömkelegének hatalmi viszonyaiban olyan monumentális hatalmi erőszublimáció konformitását lehet megismerni és beazonosítani néhány keret közé, mely a hatalmi viszonyok kommunikatív eseményeire mutatnak rá, aminek pontos logikai sorrendje van. Ilyen beazonosítandó kapcsolatterjedelem függ a történetek perifériáján mint hatalmi eszköz. Ezeket a „hatalmi viszonyokat logikai sorrendjük, képességeik és kölcsönviszonyaik sokféleségében lehet megragadni.”⁵²

Kezdve attól a küszöbötől, hogy „a hatalom az a mód, ahogy bizonyos cselekvések megváltoztatnak más cselekvéseket,”⁵³ s ezt behatárolva a mesék és novellák világával, valamint ezek az összefüggések és történetek egybeolvadását is követve, olyan elemeket lehet levonni, melyekben a hatalom legkülönlegesebb és sokrétűbb ornamentális szimbólumként jeleníti meg a fikció lefolyását. La Fontaine felfuvalkodott békája bizonyos hatalmi szándékokat rejt magában az ökröt felülmúló akaratával – a hatalom nem teljeseedik be, „addig dagad, míg szétreped.”⁵⁴ Annál sikeresebb hatalmi funkciót alakít a *Peinture metaphisique* 13⁵⁵ békája illetve a békakirály.⁵⁶ Átaluk, és rajtuk keresztül tanulva, a hatalom egyszerű megértésként felfogható cselekményszituáció: „csak akkor létezik, mikor gyakorlatban alkalmazzák.” E. A. Poe *Bice-Béka* novellája ezt az egyszerű hatalmi gyakorlatiasságot múlja felül – Bice-Béka „folyvást bolondozott, mégsem kedvelték túlságosan.”⁵⁷ Királyi hatalom uralkodott felette: „gyere ide, Bice-Béka (...) ürítsd ezt a

⁵² Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁵³ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁵⁴ Jean de la Fontaine: *A felfuvalkodott béka* in Radnóti Miklós összes versei és fordításai (1994), Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 329.o

⁵⁵ Tolnai Ottó: *Peinture metaphisique 13* in Tolnai Ottó (1987): *Prózák könyve*, Újvidék: Forum Kiadó

⁵⁶ Grimm testvérek: *A békakirály* in *Meseország kapuja*, válogatta Bodrits István (1966), Újvidék, Forum Könyvkiadó

⁵⁷ Edgar Allan Poe: *Bice-Béka* in Edgar Allan Poe (1976): *Az elveszett lélegzet*, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 205. o.

serleget. (...) Szerepeket akarunk. (...) Fogd, igyál. (...) Igyál, ha mondom!”⁵⁸ S mivel Foucault szerint „hatalmi viszony lehet egy állandó beleegyezés eredménye,”⁵⁹ Bice-Béka ezt a beleegyezést érti az alatt, hogy „Itt vagyunk neked mi!”⁶⁰ S megindul a hatalomnak egyik belső és hatalom feletti hatalma Bice-Béka személyiségében. Egy metalepszis indul útnak a hatalmak kavalkádjában. Bice-Béka erőszakot mér ki a király felett: megkötözi, leláncolja és elégeti. A hatalom legmélyebb vizsgálata pedig maga az erőszak: „az erőszakban, amely a legmélyebb vizsgálat után a hatalom valódi természetének mutatkozik, ha lerántjuk róla az álarcot, hogy valódi önmagát mutassa.”⁶¹ Azzal, hogy Bice-Béka álarcba öltöztette a királyt és segédeit, valamint azzal, hogy később fedte fel őket a közönségnek és nem azonnal gyakorolta erőszakkal hatalmát a hatalmon („eszembe jutott egy óriási beugratás; (...) én akarom az orángutánokat felkötözni. (...) A hasonlóság megtévesztő kell, hogy legyen, az álarcos társaságnak azt kell hinnie, hogy igazi állatok... (...) Nem telt bele fél perc mind a nyolc orángután lánggal lobogott.”), ezzel valósul meg az a Foucault-tény, hogy „a hatalmi viszony meghatározó jellemvonása az, hogy nem közvetlenül vagy azonnal hat másokra.”⁶² S továbbra is Foucault szavaival élve és bizonyítva Bice-Béka hatalmi metalepszisét: „Ehelyett inkább mások cselekvéseire hat. Az erőszak inkább testre vagy dolgokra irányul, kényszerít, megtör”.⁶³ Ez a kényszerhatalom érezhető Csáth G. A béka című novellájában ember és béka között. A különleges benne az, hogy a hatalmi szublimáció két cselekményszálból indul és eggyé válik a végkifejletkor. „Béka volt. (...) Villámgyorsan rávettem magam, és rátérdeltem a hideg, undok testére. (...) A varangy talpra állt, és villámgyorsan nekem ugrott, éppen a nyakamra, és megharapott.”⁶⁴ Sokszor „a hatalom gyakorlásában kétségkívül mindig

⁵⁸ Uo. 205.o.

⁵⁹ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁶⁰ Edgar Allan Poe: *Bice-Béka* in Edgar Allan Poe (1976): *Az elveszett lélegzet*, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 205. o.

⁶¹ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁶² Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁶³ Uo.404.o.

⁶⁴ Csáth Géza: *A béka* in Csáth Géza (2000): *Lidércálmok*, Szeged: Lazi Bt. Kiadása, 41.o.

szükség van (...) egyszerre mindkettőre.”⁶⁵ Így van egymásba rendelve a két szubjektum, s így egészíti ki az emberi hatalmi kettősséget – ember és béka egymásban együtt és egymás ellen – az az erőszak, mely csak részkiindulópontja azon cselekménynek mely a tökéletesség felé küldi a szubjektum által kitűzött célt – „Társadalomban élni olyan életmódot jelent, melyben a más cselekvésekre ható cselekvés lehetséges.”⁶⁶ Tehát a metaleszishatalom a társadalomnak mindennap előfordult eseménye, melyet a béka szubjektuma is meg tud teremteni, tekintetve arra, hogy a béka minden – akár nő, akár férfi, akár résszituáció – szimbólum karaktere.

Übermensch vagy überfrosch?

Mint egy távoli hang mely a jövőbe tart, követelve minden emberi tökéletesség parafrázisát, úgy valósul meg az az übermensch másolat, melyet Nietzsche álmodott meg és hirdetett Zarathusztrával. Megvalósulni köztünk fog, s szél hozza felénk, két oldalról is: egyiket Zarathustra hozza énjével, kiről azt mondja „északi szél vagyok én,”⁶⁷ délről pedig Ladik Katalin egy tavi szubjektumot hoz felénk: „a tóról, dél felől.”⁶⁸ Mindkét hirdető valami felettit hirdet: Zarathustra az übermenschet, a tavi szubjektum pedig mindinkább überfroscht.⁶⁹ „az embert fölülmúló embert, őt megtudnátok teremteni. Ha nem is ti magatokból testvéreim! Ámde megteremthetnétek magatokból az embert fölülmúló ember atyáit és elődeit: és ez legyen legjobb teremtetesetek!”⁷⁰ „Amit pedig világnak mondtatok, teremtsétek meg előbb ti magatok”.⁷¹ Ennek megteremtését valósítja meg az Ufo-nopoetica – valóságos életfolyamatot vezet végig, s végül megszületik egy szubjektum: „Valaki áll az ajtónál.”⁷² Nem tudni, ki, milyen, hogy néz ki. De Zarathustra szerint „a ti eszetek, a ti akaratotok, a ti szeretetetek legyen az maga!”⁷³ Az ember, az ajtón belül, meg is hallja ezt:

⁶⁵ Michael Foucault: A szubjektum és a hatalom in Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.

⁶⁶ Uo. 406.o.

⁶⁷ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 106.o.

⁶⁸ Ladik Katalin (1976-93): Ufo-nopoetica, in Ladik Katalin: Water shaman

⁶⁹ Utalás Ladik Katalin (1968): Shaman song in Ladik Katalin: Water shaman

⁷⁰ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 106.o.

⁷¹ Uo. 107.o.

⁷² Ladik Katalin (1976-93): Ufo-nopoetica, in Ladik Katalin: Water shaman

⁷³ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 107.o

„szeretlek.”⁷⁴ S újraegyesítve Zarathustrát az Ufo-nopoeticával: az, ki az ajtónál állt, „az embert felülmúló ember szépsége jelent meg árny képében.”⁷⁵ „Akaratom az emberbe kapaszkodik, az emberhez láncolom magam, mert valami fölránt az embert fölülmúló ember magasságába: mert őhöz törekszik másik akaratom.”⁷⁶ S mivel nincs eredmény, nincs übermensch - „nem is jó irányba utazol.”⁷⁷ Talán ennek további útszakasza inkább egy überfrosch, amit az ember képes megteremteni, s amit maga a béka is determináns tényezőnek tart. „Mert sok forró napfénynek kell még a nedves őserdőre ömlenie ahhoz, hogy az embert fölülmúló embernek se kelljen nélkülöznie méltó sárkányát, a sárkányt fölülmúló sárkányt,”⁷⁸ ⁷⁹ így lesz béka a sárkány és ember egyszerű és egybetömörítetten leegyszerűsített über szubjektuma metamorfózisaival és hatalmi viszonyaival, mely szükségelteti, hogy az embert felülmúlják – „az ember olyasvalami, aminek muszáj fölébekerekedni.”⁸⁰

„»Miként maradhat fenn az ember?« Zarathustra azonban azt kérdi elsőként és egyedül: »Miként lehet fölülmúlni az embert?«” Minderre válaszol a Water shaman – őszinte hangokkal meg lehet teremteni az embert fölülmúló ember hasonmását, amire, igaz kevesen, de mégis képesek. Bár nem valódi emberformák ezek, csupán fragmentális felülmúlásról van szó: bizonyos überfrosch keletkezik, aki felülmúlja szimbólumával az embert és tükörképet ad arról, miként juthatunk el majd a valódi übermensch alkotáshoz. Ez az út az irodalom útja.

Intermediális képfunkciók a hatalmi viszonyokhoz kötve

Az általános iskolák alsó tagozatainak kutatás olyan szegmenseit adódik ajánlani, melyek a kisiskolás gyerekekben, pontosan azokat a hatalmi szublimációkat véljük kiprovokálni, melyek a megfelelő fejlődési szakaszának konkrét meghatározója lehet irodalmi szöveg ismertetésével. Olyan béka-metamorfózisokról van szó, melyek azzal, hogy a szövegekben rejlő szubjektumok fölött hatalmaskodnak, a gyerek pszichéjének is részbeni irányítói azzal, hogy felolvastatják magukat, hogy a cselekmény részei valamint, hogy pont

⁷⁴ Ladik Katalin (1976-93): Ufo-nopoetica, in Ladik Katalin: Water shaman

⁷⁵ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 107.o

⁷⁶ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 175.o

⁷⁷ Ladik Katalin (1989): Water angel, in Ladik Katalin: Water shaman

⁷⁸ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 175.o

⁷⁹ Utalás Ladik Katalin (1990): Tree orphans, in Ladik Katalin: Water shaman

⁸⁰ Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó, 175.o

olyan helyzetviszonyok képviselői, akik a dolgozatban taglalt hatalmi diszkurzusok mindennapi problematikájának lelki birtokosai.

A szöveg mindig olyan értelmezhetőségi elemeket tartalmaz, melynek szubsztanciája nem a valós, hanem mindinkább a fiktív gondolatok tudatának és tudatalattijának valamely implicit alkotójával köt egyességet. Ez az út kiindulópontja, mely a szöveg tipográfiai útvonalából indul ki, halad a képzetek megfogadásán át a konkrét képmegvalósulási ambíciók felé, ahol olyan szövegek kódja formálódik át, melyeknek különös képmását fogja eredményezni ezen viszony együttműködése. Ez a képmás maga az a kép, amit az olvasó alkot az olvasott szöveg észlelése és megértése során.

A tudat által külső ingerek hatása viszonyában és a kommunikációs eszközök által alkalmazott érzékszerv interpretálásával észlelt képek – melyek a médium, és az irodalmi kiadások köztudott képei és képkockái – olyan ingerküszöb-aktivizálók, melyek a szubjektum belső pszichéjének képi ízlésére reagál. Ezen reakció más-más határszellem funkcióinak aktivizálását kelti, melynek oka csakis a korosztály minősége. Egy általános iskolás korosztálynak megfelelő, valamint saját korosztályához mért elvárásai esetében a szöveg „a szemlélt tárgyhoz kapcsolja a gyermek figyelmét.”⁸¹ Lényegesen fontos szerepet képvisel a szövegek mellett lévő képi szituáció, mely a gyerek képzeletbeli világát képes fejleszteni, s ezáltal akár arra is tanít, hogyan kell szöveget érteni és ugyanazon szöveget hasonlatokhoz kötni: „a kép figyelmes nézegetésével rendszerint együtt jár a megismerés és felfedezés izgalma, a pszichikum kisebb-nagyobb feszültsége, a látottak megfejtésére, értelmezésére irányító erőfeszítés.”⁸² Ezért nem szabad figyelmen kívül hagyni az illusztrációk minőségének az alanyra gyakorolt hatásbeli viszonyát, mert a képeknek „totális hatásuk”⁸³ van. Az csupán tévhit, hogy „a képeket pusztán dekorációnak [kell] tekinteni s funkciójukat a szövegtől függetlenül megítélni.”⁸⁴ A szövegnek, és a mellette csupán figyelmet felkeltő képnek, sokkal mélyebb elemei vannak, melyek komplementere a valódi vízió fiktív történetét tudják valódi konszenzus eredményébe táplálni. Azok a képi funkciók, melyekben a béka is hivatalos szimbólumnak számít, igyekszik olyan elemek részfunkciójaként szerepelni, amely kódszerű láncot képez az olvasó – tipográfia – kép – történet között. Olyan négyzet, mely a „bináris rendszer”⁸⁵ kissé átértelmezett szublimációját képviseli, mellyel

⁸¹ Gereben Frenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila (1984): *Olvasásismeret*, Budapest: Tankönyv Kiadó, 239.o.

⁸² Uo. 239.o.

⁸³ Uo. 238.o.

⁸⁴ Uo. 238.o.

⁸⁵ Hózsá Éva – Samu János Vilmos (2008): *Szakadás(köz)vetítések*, Újvidék: Forum Könyvkiadó, 155.o.

olyan határozott mozdulatok szimbólumrendszerét szándékozik hangsúlyozni, amely a kortárs irodalom meghatározó tényezőjévé vált. Ha megfigyeljük a *Kerge ABC Béka* című vers illusztrációját,⁸⁶ egy olyan négyzettestet képviselő békával szembesülünk, akinek ez a négyzetszimbolika testként van ábrázolva. A legszembetűnőbb látványt a szemek keltik, egy másik geometriai alakzat megnyilvánulásában – kör, mely aránytalanságával kissé a posztmodern rajzfilmfigurák hatáshangulatát kelti. A szem azokat a meglátásokat tudja tükrözni, melyek a konkrét látószög belátási körét tudja tudatához viszonyítani. Egy lényegesen kiemelkedő nagy szemű béka a már említett *Kerge ABC Békája*,⁸⁷ melynek nem csak képi funkciója van, a szöveggel együtt egy olyan posztmodern stílust képvisel, mellyel egyben a terjedést – a nagy szem –, és a keretbeszorítást – ez a szögletes test – tükrözi. A szöveg mint tipográfiai motívum egy teljesen klasszikus alakzata olyan meghúzódt és kis méretű betű a lap teljes ürességén, mely a szöveg tipikus lényegét emeli ki: „Kicsike állat a béka,/ még kisebb a potyadéka.”⁸⁸ A szöveghez fűzött illusztráció, érdekes módon, ezen kicsi méret ellenkezőjét interpretálja: a béka a teljes oldalfelületet foglalja el, ráadásul óriásszemeivel olyan hatást gyakorol a megfigyelőn, mintha ki szeretne törni a szögletes testből. Ez a bizonyos meglátási mód annak a pszichológiai hatáskörnek megfelelő funkcionális motívumeleme, mely az „ellentétek kedvelés[ét]”⁸⁹ mutatja. „Wallon az ellentétek kedvelését fejlődési jelenségnek tekinti”⁹⁰ a gyermek fejlődésének szakaszában. Ez a kép- és szövegkonszenzus tökéletes megfelelője ennek az elvárásnak. A Béka testének konstrukciója mintha csak egy kemény doboz lenne, melyből kitörni próbál. A színe fekete. A „fekete úr”⁹¹ egy tátongó lyuk mélységét is szimbolizálhatja. Ebből a látószögből a béka maga valahol a mélyben, valahol belül van – egy lyukon keresztül pislog a világ felé kíváncsian és vágyakozva, pontosan a hatalom kitörésének szándékát tükrözve.⁹²

⁸⁶ Melléklet: 6.kép, Varró Dániel: *Béka* in Varró Dániel – Tóth Krisztina – T. Szabó Anna: *Kerge ABC* (2008): Budapest: Csimota és Magvető Kiadó

⁸⁷ Melléklet: 6.kép, Varró Dániel: *Béka* in Varró Dániel – Tóth Krisztina – T. Szabó Anna: *Kerge ABC* (2008): Budapest: Csimota és Magvető Kiadó

⁸⁸ Varró Dániel: *Béka* in Varró Dániel – Tóth Krisztina – T. Szabó Anna: *Kerge ABC* (2008): Budapest: Csimota és Magvető Kiadó

⁸⁹ Gereben Frenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila (1984): *Olvásásismeret*, Budapest: Tankönyv Kiadó, 260.o.

⁹⁰ Uo. 260.o.

⁹¹ Szimbólumok jelentése: <http://www.dudus.hu/szimbolumok.htm> 2012.06.16.

⁹² Jean Baudrillard: *A rossz transzparenciája (részletek), az orgia után in* Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 87-92.o

Hasonló determináns viszonyt őriz a béka szájának pszichogén szerepe. A száj már már béka-attribútumként szolgál a híres Békakirály mese⁹³ által manifestált béka – királykisasszony közti csók. Ennek számos képprojekciói között jelenleg leghíresebb filmkocka sorozata A hercegnő és a béka, melyben bizonyos tükörtörténeti folyamat játszódik le – nem a béka változik herceggé, a hercegnő lesz békává változtatva csók által. Ennek egyik lényeges képi momentuma az a filmkocka, melyben a béka a női princípiumnak a lacani tükörstádiumhoz⁹⁴ illő módon ismerteti a lányt élete egyik „nőkre szabott feladatával” egy könyv illusztráció jelenlétével és annak használatával.⁹⁵ A tükörstádium jellegzetes momentuma mellett a háttérben hatalmi cselekmények számai peregnek és vezetnek a pszichét a már meghatározott cselekmények felé. A könyv a lány fizikumának pontos ellentétét mutatja (szőke – fekete, fehér bőr – barna bőr), mely újra csak közkedvelt jelenségnek számít. Mégis, ez a további szövödmények előzménye, hisz az ellentét a későbbi folyamatnak is egyik szegmense – a női szereplő változott át békává. A béka nem egy egyszerű állapotában van megörökítve a képkockán: felfuvalkodott. A csókot megelőző momentumokban a béka azokat a szerepeket játsza el, amit egy valódi béka-prototípus szokott, a jelenlegi páros szituációjában. – Azt a képet valósítja meg, amit Bettelheim is megfogalmazott az ember-béka kapcsolatában: „Azt a nyirkos tapadós érzést, amit a béka (vagy a varangy) kelt (...), azokkal a hasonló érzésekkel hozza kapcsolatba, melyeket a nemi szervek ébresztenek benne. A békának az a képessége, hogy amikor izgatott, felfúvódik, a pénisz erektóriképességével kapcsolatos (...) képzelettársításokat kelt.”⁹⁶ Ezen cselekmény tökéletesen megfelel La Fontaine felfuvalkodott béka-fabulája hatókörének.

Majd megtörténik a csók.⁹⁷ Az ajkak között varázsláncolat keletkezik, eggyé forr a száj. Körülöttük pedig egy vékony vonalú kör képződik, a teljes kiteljesedés szimbolikát hozva magával. – beteljesül a birtoklás.

⁹³ Grimm testvérek: *A békakirály* in *Meseország kapuja*, válogatta Bodrits István (1966), Újvidék, Forum Könyvkiadó

⁹⁴ Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, Jacques Lacan (1966): *A tükör-stádium mint az én én funkciójának kialakítója, ahogy ezt a pszichoanalitikus tapasztalat feltárja számunkra*, Osiris Kiadó, Budapest

⁹⁵ Melléklet: 9.kép, A Grimm testvérek mesegyűjteménye alapján rendezte Ron Clements, John Musker: *Princess and the frog* (magyarul: *A hercegnő és a béka*), 2009. A végtagok szerepe, a.)

⁹⁶ Bruno Bettelheim (2011): *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*, Budapest: Corvina Kiadó, 300.o.

⁹⁷ Melléklet: 10. kép, A Grimm testvérek mesegyűjteménye alapján rendezte Ron Clements, John Musker: *Princess and the frog* (magyarul: *A hercegnő és a béka*), 2009. A száj szerepe

Kiadások:

- Böszörményi Gyula (2003): *Gergő és a bűbájketrec*, Budapest: Magyar Könyvklub
- Csáth Géza: A béka *IN* Csáth Géza (2000): *Lidércálmok*, Szeged: Lazi Bt. Kiadása
- Edgar Allan Poe: *Bice-Béka in* Edgar Allan Poe (1976): *Az elveszett lélegzet*, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó
- Grimm testvérek: *A békakirály in Meseország kapuja*, válogatta Bodrits István (1966), Újvidék, Forum Könyvkiadó
- H. C. Andersen: *A béka in* A viláirodalom klasszikusai, Andersen (1959): *Mesék és történetek*, Budapest: Európai Kiadó
- Képes Biblia* (1969): Szemelvényes szentírási szöveg fiataloknak, Szabadka: Egyházmegyei Hivatal, 112.o.
- Ladik Katalin (1976-93): *Ufo-nopoetica*, in Ladik Katalin: *Water shaman*
- Nagy Lajos: *A béka*
- Tolnai Ottó: *Peinture metaphisque 13 in* Tolnai Ottó (1987): *Prózák könyve*, Újvidék: Forum Kiadó
- Jean de la Fontaine: *A felfuvalkodott béka in* Radnóti Miklós *összes versei és fordításai* (1994), Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 329.o

Irodalomjegyzék:

- Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, Jacques Lacan (1966): *A türkőr-stádium mint az én funkciójának kialakítója, ahogy ezt a pszichoanalitikus tapasztalat feltárja számunkra*, Osiris Kiadó, Budapest
- Jean Baudrillard: *A rossz transzparenciája (részletek), az orgia után in* Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 87-92.o
- Gereben Frenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila (1984): *Olvasásismeret*, Budapest: Tankönyv Kiadó
- Hóza Éva – Samu János Vilmos (2008): *Szakadás(köz)vetítések*, Újvidék: Forum Könyvkiadó, 155.o.
- Friedrich Nietzsche (2004): *Így szólott Zarathustra*, Budapest: Osiris Kiadó
- Michael Foucault: *A szubjektum és a hatalom in* Bókay Antal, Vicsek Béla, Szabosi Gertrúd, Sári László (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, Szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris Kiadó, 404.o.
- Hans Biedermann (1996): *Szimbólumlexikon*, Budapest: Corvina Kiadó
- Végh Balázs Béla: *Népmesei motívumok a gyermeklírában, IN* Lipóczi Sarolta asz. (2011): *Gyermekkönyvek vonzásában*, Budapest: Pont Kiadó
- Mircea Eliade (1997): *Képek és jelképek*, Budapest: Európa Könyvkiadó

Internetes oldalak jegyzéke:

Szimbólumok jelentése: <http://www.dudus.hu/szimbolumok.htm> 2012.06.16.

A mitikus béka – a reinkarnációs jelkép, 2012.03.19.:
http://www.temesvarigabi.eoldal.hu/cikkek/mitologia---allatok-a-mitologiaban/a-mitikus-beka---a-reinkarnacios-jelkep_-a-kabarok-egyik-szent-allata.html

A béka mint szimbólum: 2012.02.05.: <http://gaudila.nolblog.hu/archives/2006/01/14/51813/>

Polgár Ernő (2005): *A kultúrák eredete és ősképei*, bevezetés a mítoszok és a szimbólumok világába, 3BT Kiadó, 2012.05.04. <http://mek.oszk.hu/08500/08543/08543.htm#2>